

**ВІДГУК
офіційного опонента**

**доктора психологічних наук, старшого наукового співробітника,
завідувачки лабораторії психодіагностики та науково-психологічної
інформації Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України**

Пророк Наталії Василівни

на дисертацію Казакової Світлани Володимирівни

**«Розвиток психологічної готовності керівників професійно-технічних
навчальних закладів до маркетингу освітніх послуг», подану на здобуття
наукового ступеня кандидата психологічних наук
за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.**

Актуальність теми, мета і завдання дослідження

Дисертація С. В. Казакової представляє собою теоретико-експериментальне дослідження актуальних і значущих для психолого-педагогічної науки та практики проблем: психологічного забезпечення освіти дорослих фахівців і підвищення ефективної діяльності освітніх установ. Особливого значення набуває вирішення зазначеної проблематики у контексті діяльності закладів професійно-технічної освіти, адже через недостатню популярність робітничих професій у сучасному суспільстві керівники цих закладів вимушені звертатися до маркетингу в сфері освітніх послуг. А з іншого боку, актуальність обраної теми посилюється і складною демографічною ситуацією в Україні, наслідком якої є зростання конкуренції між закладами освіти щодо набору потенційних учнів. Викладені аргументи переконують у високій соціальній значущості і своєчасності дисертаційного дослідження С.В. Казакової, предметом якого обрано психологічну готовність керівників закладів професійно-технічної освіти до маркетингу освітніх послуг та особливості її розвитку в умовах післядипломної освіти.

Мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження С.В. Казакової є логічно узгодженими та коректно сформульованими. Представлена дисертаційна робота виконана в межах науково-дослідних робіт, спрямованих на оптимізацію психологічної підготовки керівників освітніх організацій до діяльності в умовах динамічних змін, які відбуваються в сучасному суспільстві.

Наукова новизна одержаних результатів

Ознайомлення зі змістом дисертаційного дослідження та авторефератом дисертантки, її публікаціями з теми дослідження, дозволяють зробити висновок про те, що результати дослідження, отримані С.В. Казаковою, які визначають наукову новизну роботи, сформульовані нею самостійно і віддзеркалюють її особистий внесок у галузь психологічних знань.

Варто відзначити високий теоретико-методологічний рівень дослідження, результати якого збагачують наукові уявлення про сутність психологічної готовності особистості до професійної діяльності і механізми її розвитку. Модель структури психологічної готовності керівників ЗПТО до маркетингу освітніх послуг, теоретично обґрунтовані умови та програма розвитку цього виду психологічної готовності цілком прийнятні для використання в процесі підготовки названої категорії управлінців в умовах післядипломної освіти.

Важливим продуктом наукового пошуку є виокремлені та обґрунтовані критерії, показники, рівні та особливості психологічної готовності керівників закладів професійно-технічної освіти до маркетингу освітніх послуг.

До наукових здобутків слід віднести також описану дисертанткою психологічну специфіку маркетингу освітніх послуг та його психологічне забезпечення в системі професійно-технічної освіти.

Вважаємо, що елементи наукової новизни сформульовані коректно, їх кількість та кваліфікаційні ознаки відповідають нормативним вимогам.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Детальне ознайомлення з текстом дисертації Казакової С.В. дає підстави стверджувати, що підхід дисертантки до розвитку психологічної готовності керівників професійно-технічних навчальних закладів до маркетингу освітніх послуг відзначається науковою обґрунтованістю й ретельністю вивчення.

Варто відзначити добру структурованість роботи (зокрема, в ній простежується вмотивований зв'язок між окремими розділами); якісне

оформлення наукового апарату дослідження; логічність викладу. Використані емпіричні методи відповідають меті та завданням дослідження, пройшли перевірку на валідність і надійність. При аналізі та інтерпретації отриманих даних дисертантка демонструє глибоке розуміння досліджуваної проблеми.

Надійність і достовірність отриманих результатів забезпечується цілісною організацією дослідження, достатньою репрезентативністю вибірки, поєднанням методів математичної обробки даних (кореляційний, дисперсійний, факторний і кластерний аналіз) з якісним психологічним аналізом. Усе це засвідчує про належний рівень володіння автором сучасними методами науково-психологічних досліджень та робить теоретичні положення, висновки, практичні результати дослідження логічними і переконливими.

Оцінка змісту та завершеності дисертації

У вступі чітко обґрунтовано актуальність проблеми, науково коректно сформульовано мету, яка корелює з темою, та конкретизується у завданнях, окреслено об'єкт та предмет роботи. Описано систему використаних в роботі дослідницьких методів.

У першому розділі «Теоретико-методологічні основи дослідження проблеми психологічної готовності керівників закладів професійно-технічної освіти до маркетингу освітніх послуг» висвітлено теоретико-методологічні основи дослідження цієї проблеми, розкрито психологічні особливості маркетингу освітніх послуг як складової професійної діяльності керівників професійно-технічних навчальних закладів.

У даному розділі дисертантка здійснює також і теоретичний аналіз психологічних підходів до дослідження різних аспектів маркетингу і проблеми психологічної готовності керівників професійно-технічних навчальних закладів до професійної діяльності. При цьому заслуговує на увагу систематизація розглянутих концептуальних підходів і аналіз, зокрема, особливостей використання маркетингу освітніх послуг у професійній діяльності керівників

зазначених закладів освіти. Здійснений огляд наукової літератури виявляє широку обізнаність дисертантки з проблемою.

У дослідженні С. В. Казакової переконливо показано, що усвідомлення необхідності підвищення ефективності діяльності освітніх установ (в тому числі, із-за складної демографічної ситуації, і зростання конкуренції між закладами освіти щодо набору потенційних учнів) з боку значної частини керівників ПТНЗ є недостатнім. А отже і їхня психологічна готовність до даного виду діяльності не досягає того рівня, що може забезпечити адекватну відповідь на виклики сьогодення. З огляду на це експериментальна перевірка дисертанткою можливостей в умовах післядипломної освіти вплинути на розвиток психологічної готовності керівників професійно-технічних навчальних закладів, зокрема, до маркетингу освітніх послуг, набуває як теоретичного, так і практичного значення.

На основі теоретичного аналізу і власного дослідження авторка розробила теоретичну модель структури психологічної готовності керівників закладів професійно-технічної освіти до маркетингу освітніх послуг, в якій виділено мотиваційну, когнітивну, операційну і особистісну складові. Варто відзначити достатню наукову обґрунтованість і чіткість визначення критеріїв і показників досліджуваного феномену, які найбільш повно характеризують специфіку психологічної готовності керівників саме до маркетингу освітніх послуг. Це дозволяє доволі легко їх операціоналізувати і виміряти під час експерименту. Отже, вихідні теоретико-методологічні позиції, наведені у цьому розділі, сформульовані досить чітко, що дозволило спланувати та здійснити дисертаційне дослідження на належному науковому рівні.

У другому розділі «Емпіричне дослідження особливостей психологічної готовності керівників закладів професійно-технічної освіти до маркетингу освітніх послуг» представлено результати констатувального етапу емпіричного дослідження. Детально охарактеризовано методику дослідження, процедуру збору емпіричних даних та їх опрацювання.

Аналіз одержаних даних виявив недостатній рівень розвитку як складових психологічної готовності керівників професійно-технічних навчальних закладів до маркетингу освітніх послуг, так і рівня їх готовності в цілому. Серед емпіричних результатів привертає увагу недостатній рівень розвитку особистісної складової психологічної готовності і, зокрема, такого її показника, як тип ставлення до інших людей. Водночас, як припускає дисертантка, саме ця складова є ресурсом для розвитку досліджуваного феномену і переконливо доводить це на етапі формувального експерименту.

У цілому, завдяки ретельному добору надійних і валідних методик (які відповідають меті та завданням дослідження), процедур статистико-математичного аналізу, дисертантці вдалося здобути вагомі наукові результати, виявити тенденції розвитку психологічної готовності досліджуваних управлінців до маркетингу освітніх послуг, дослідити її гендерно-вікові (стать, вік) та організаційно-професійні (стаж роботи, тип закладу освіти, місце його розташування, регіон) особливості.

Отже, ми вважаємо, що отримані С.В. Казаковою результати дослідження, є цінними для психологічної науки і свідчать про необхідність сприяння розвитку психологічної готовності керівників професійно-технічних навчальних закладів до маркетингу освітніх послуг.

У *третьому розділі дисертації* «Розвиток психологічної готовності керівників закладів професійно-технічної освіти до маркетингу освітніх послуг в умовах післядипломної освіти» авторка представляє загальну стратегію, мету та завдання формувального експерименту, спрямованого на розвиток психологічної готовності до маркетингу освітніх послуг у керівників цієї категорії в умовах післядипломної освіти, а також результати апробації відповідної експериментальної програми.

Заслуговує на схвалення ретельна розробка шляхів розвитку в ході формуючого експерименту кожної складової психологічної готовності відповідно до виокремлених показників. Багато вправ були модифіковані авторкою

відповідно мети і завдань дослідження. Хочемо відмітити високу дієвість і практикоорієнтованість підібраних вправ, ділових ігор та інших методів, які було використано на цьому етапі дослідження. Вони сприяли розвитку не тільки здатності до розв'язання проблем маркетингової діяльності, а й здатності до самопізнання та саморозуміння; виховували повагу до індивідуальності іншої людини. До наукових здобутків слід віднести також використання в тренінгу методу *аналізу ситуацій*, який моделюючи реальні проблемні професійні ситуації, стимулює звернення до власного досвіду і досвіду інших і є досить ефективним для оволодіння новими типами поведінки. На особливу увагу заслуговує обґрунтування засобів корекції проблем розвитку психологічної готовності управлінців до маркетингу освітніх послуг і їх конкретизація в авторських вправах та авторських модифікаціях вправ інших дослідників, що використовувались під час спецкурсу-тренінгу.

Проведений порівняльний аналіз результатів впровадження авторської програми засвідчив позитивні зміни у розвитку всіх складових психологічної готовності управлінців, які брали участь у цій програмі. Так, у досліджуваних зросло бажання забезпечити конкурентоздатність свого закладу освіти, збільшилося прагнення підвищити престиж та якість професійно-технічної освіти; багато хто із менеджерів набули здатність до більш позитивного бачення інших; вони стали більш вмотивованими, поінформованими та вправними щодо маркетингової діяльності в освітній галузі порівняно із досліджуваними контрольної групи.

Отже, науково обґрунтовані зміст, структура, форми й методи розвитку психологічної готовності керівників ПТНЗ дозволили дисертантці *реалізувати програму розвитку психологічної готовності* цих керівників до маркетингу освітніх послуг в умовах післядипломної освіти і довести її ефективність.

Завершується робота осмисленими і чітко сформульованими висновками, які впливають із основних результатів наукового дослідження і свідчать про реалізацію поставлених завдань.

Заслуговує на позитивну оцінку матеріал, представлений у додатках до дисертації, насамперед, приклади розвивальних вправ для використання в тренінгу, програма спецкурсу-тренінгу, методики для психодіагностики тощо.

Виходячи із аналізу основної частини дисертації, можемо зробити висновок, що мета дисертаційної роботи в ході виконання дослідження була досягнута, а дисертація є самостійною і завершеною науковою працею.

***Значення одержаних результатів для науки й практики
та рекомендації щодо їх можливого використання***

На наш погляд, результати дисертаційного дослідження характеризуються теоретичною та практичною значущістю. Вони можуть бути використані:

- у подальших теоретичних й емпіричних дослідженнях проблем психологічної готовності особистості до професійної діяльності і освіти дорослих;
- у використанні авторської програми розвитку психологічної готовності керівників ЗПТО до маркетингу освітніх послуг в процесі підвищення їхньої кваліфікації в умовах післядипломної освіти;
- апробований у роботі психодіагностичний інструментарій може стати основною моніторингу рівнів психологічної готовності керівників ЗПТО до маркетингу освітніх послуг;
- у освітньому процесі, а саме: у викладанні педагогічної та вікової психології, психології управління, відповідних спецкурсів у закладах вищої освіти, які готують фахівців зі спеціальності «Управління навчальними закладами», а також практичних психологів системи освіти.

***Повнота викладення наукових положень,
висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях***

Основні положення та висновки дисертаційної роботи викладено у 15 наукових працях: 4 статті опубліковані у збірниках, включених до міжнародних наукометричних баз; 3 статті відображають результати роботи у вітчизняних періодичних фахових виданнях; 8 публікацій – у матеріалах наукових конференцій. На наш погляд, таке представлення результатів наукової роботи є

достатнім для розкриття змісту дисертаційного дослідження.

Основні положення дисертації широко апробовані на 17-ох наукових конференціях: 10-ти міжнародних та 7-ми всеукраїнських науково-практичних конференціях. Спрямованість науково-практичних конференцій, де відбувалася апробація дисертаційного дослідження, характер статей дисертантки (в яких відображені положення дисертації і результати проведених досліджень) повною мірою розкривають обрані для вивчення аспекти проблем психологічного забезпечення освіти дорослих фахівців та підвищення ефективної діяльності освітніх установ. Загалом вважаємо, що дисертація пройшла належну апробацію.

***Відповідність змісту автореферату основним
положенням дисертації***

Ознайомлення з текстом автореферату дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою та змістом він відповідає вимогам Департаменту атестації кадрів МОН України. У тексті автореферату відображено основні положення, зміст, результати і висновки здійсненого С.В. Казаковою дисертаційного дослідження. Наголосимо, що зміст автореферату та основні положення дисертації є ідентичними.

Дискусійні положення та зауваження

Позитивно оцінюючи здобутки дисертантки, вважаємо за доцільне висловити певні зауваження і побажання до поданої дисертаційної роботи:

- 1) Імпонує обраній дисертанткою в якості базового гуманістичний підхід до дослідження проблеми. Водночас, означення авторкою сутності маркетингу потребує, на наш погляд, детальнішого висвітлення у річищі зазначеного підходу.

- 2) На с. 88 дисертації дисертантка вказує на розбіжність між самооцінкою керівниками своєї готовності (зокрема, її когнітивної складової) до маркетингу освітніх послуг і реальним рівнем такої готовності. На наш погляд, варто було б приділити більше уваги психологічній корекції такої розбіжності в програмі формувального експерименту.

- 3) Привертає увагу ретельний відбір дисертанткою тренінгових вправ у програмі формувального експерименту та їх модифікація. Проте іноді залишається недостатньо зрозумілим, у чому полягає сутність авторської модифікації, як скажімо, модифікація вправи І. Малкіної-Пих «Малюємо дерева» (с. 130 дисертації).

- 4) У сучасному інформаційному суспільстві інтенсивність впливу на людей Інтернету і соціальних мереж стрімко посилюється. Осмислення новітніх Інтернет-технологій, використання їх у корисний і конструктивний спосіб, в тому числі, і для розвитку психологічної готовності до маркетингу освітніх послуг – є важливими завданням і для науково-педагогічних працівників системи післядипломної освіти. На наш погляд, дослідження Казакової С.В. значно виграло б, як би в ньому було розглянуто можливості використання цифрових технологій в процесі розвитку названого виду психологічної готовності.

- 5) Враховуючи актуальність проблематики, ґрунтовний підхід дисертантки до розробки програми розвитку психологічної готовності керівників закладів професійно-технічної освіти до маркетингу освітніх послуг та успішну апробацію цієї програми, бажано б було розробити відповідні методичні рекомендації для науково-педагогічних працівників системи післядипломної освіти.

- 6) Є деякі зауваження до стилістичного та орфографічного оформлення дисертаційної роботи.

Однак, висловлені нами зауваження та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку представленої дисертаційної роботи.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Казакової С.В. «Розвиток психологічної готовності керівників професійно-технічних навчальних закладів до маркетингу освітніх послуг» є завершеним, самостійно виконаним дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичну і практичну цінність.

Аналіз змісту дисертації, автореферату та основних опублікованих робіт Казакової С.В. дозволяє зробити висновок про те, що визначені здобувачем

проблеми і завдання дослідження осмислені, ретельно опрацьовані і вирішені на достатньому теоретико-емпіричному рівні.

Сукупність одержаних результатів забезпечує вирішення важливого науково-практичного завдання дослідження – підвищення рівня психологічної готовності керівників професійно-технічних навчальних закладів до маркетингу освітніх послуг як складової професійної діяльності цих фахівців.

Вважаємо, що дисертаційна робота Казакової Світлани Володимирівни на тему «Розвиток психологічної готовності керівників професійно-технічних навчальних закладів до маркетингу освітніх послуг» відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 зі змінами і доповненнями згідно Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р., а її авторка, Казакова Світлана Володимирівна, *заслуговує* на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник,
завідувачка лабораторії психодіагностики
та науково-психологічної інформації
Інституту психології імені Г. С. Костюка
Національної академії педагогічних наук України

Н. В. Пророк

Підпис Н. В. Пророк засвідчую

